

1. tétel Az önmitizálás változatai Ady Endre szerelmi költészetében

1. A szerző jelentősége, irodalomtörténeti helye

Összegző költő: lezárója a magyar utóromantikus lírának és meghatározó alakja a **klasszikus modernség**nek; a *Nyugat* első nemzedékének vezéregyénisége. A magyar sorskérdések („Mit ér az ember, ha magyar?”) és a modern ember életérzéseinek („Minden Egész eltörött.”) megszenvedője és hiteles kifejezője. Egyszerre magyar és európai, **nemzeti és egyetemes**. A **költői látásmód megújítója**: tematikában, léteértelmezésben, gesztusokban és stílusban, verstanban, retorikában és poétikában egyaránt.

Szemléletének meghatározó tényezői: mélyen a magyar történelmi hagyományban áll. Folytatója és újraértője a nemzetfáltésből eredő **ostorozó hazaszeretet** nagy tradíciójának. (Vö. gróf Zrínyi Miklós, Csokonai Vitéz Mihály, Berzsenyi Dániel, Kölcsey Ferenc, Petőfi Sándor) „Nekem Ady Endre ostora tetszik.” (Nagy László) A magyar sors szépségét és végzetének teljességét igyekeznek megérteni, újraértelmezni és kifejezni a Szent Napkelettől a hunokon és Vazulon keresztül a „párizsi Bakonyig”. Ellentmondásokat magába olvasztva egyszerre kötődik a magyar és az egyetemes kulturális hagyományhoz, és használja annak egészét. Kálvinizmus és Ótestamentum, a **közöségért való lét és a gögös, úri öntudat** is sajátja. A magyar messianisztikus küldetés-tudat („Én vagyok az utolsó magyar.”) politikai radikalizmusa, forradalomvárása és a hiábavalóság, a cselekvés reménytelensége is egyszerre jellemzi. Önértelmezésének összetevői: pogányság és kereszténység, **„korhely Apolló” és Dionüszosz**, mámor és csömör, Nietzsche és Krisztus, vitalizmus, **féktelen életszerelem**, és – mint egyik cikluscímme is emelt versében vallja – *Istenhez hanyatló árnyék*. (1911)

A zseni felnagyított individualizmusa, Én-imádata Nietzsche hatása, aki korai művében (*A tragédia születése a zene szelleméből, avagy görögség és pesszimizmus*, 1872., ford.: Kertész Imre) szembeállítja az apollói (a szépség, a költészet istene) és a dionüszoszi (a bor és a mámor istene) művész és művészet típusát. „Roppant ellentét áll fenn a szemléletes, apollóni művészet és a zene, Dionüszosz nem szemléletes művészete között. A dionüszoszi művész először teljesen eggyé válik az ős-eggyel, azonos az ellentmondásával, és az ős-egy képét azután zeneként, kép és fogalom nélküli zenei visszfényként hozza létre. Az apollói művész azonban képekben, és csakis azokban él, úgyhogy a látszat e tükre megóvja attól, hogy elképzeléseivel eggyé váljon és összeolvadjon velük. Most, mikor az akaratot a legnagyobb veszedelmek fenyegetik, mentő, gyógyírt tudó varázslónőként most jelenik meg a művészet, a lét borzalmának vagy abszurditásának undorát egyedül ő formálhatja át olyan képzetekké, amelyek élhetővé teszik az életet.”

Utóélete

Kortársai körében vitát vált ki: érthetetlen és magyarelles, de mindenki viszonyul hozzá, mert hatása óriási. Nemzetostorozó gesztusa még Kosztolányit is fölháborítja. A két háború közötti hivatalosság csak fél szívvel vállalta, de a népi írók a nemzet költőjének tekintik (Szabó Dezső, Féja Géza, Kodolányi János, Móricz Zsigmond, Németh László). Az Ady-kultusz ellen lépett fel Kosztolányi Dezső (1929), de szinte minden-

ki Ady védelmére kelt. 1945 után a kommunizmus pártállami diktatúrája igyekezett kisajátítani: Petőfi és József Attila mellett a hivatalos kultusz kiemelt szereplőjévé akarta tenni. Mára egyértelművé vált: szoros összefüggés van Ady publicisztikája és költészete között, és a teljes életművet egységben kell értelmezni és értékelni.

2. Életrajzi mozzanatok

Ady Endre (Érindszent, 1877. nov. 22. – Bp., 1919. jan. 27.): Elszegényedett, „hétszilvafás”, kisenemesi családból származott. Apja, Ady Lőrinc, gazdálkodó; anyja, Pásztor Mária református papleány. Ady maga is kálvinista, református vallású. Iskolái: Nagykároly, piarista gimnázium, ahol megismeri a római katolikus felekezet világszemléletét is. Zilah: református kollégium. 1896-97: Debrecenben a jogakadémia hallgatója, de tanulmányait nem fejezte be. 1897-től rendszeresen jelentek meg versei és tárcái különböző lapokban. 1900-1903: Nagyváradon lett újságíró. **1903 nyarán ismerte meg nagy szerelmét, Diósy Ödönné Brüll Adélt, akit Lédának nevez.** 1904-ben Léda jóvoltából Párizsba utazott, ahol megismerte Baudelaire és a francia szimbolista költészetét. 1905-12 között nagyrészt a fővárosban élt, de gyakran ellátogatott szülőfalujába és Párizsba is. 1906 elején jelent meg harmadik, de jelentőségében és hatásában az első, „igazi” Ady-kötet: az Új versek. Az 1908 januárjában induló *Nyugat* című irodalmi lapnak vezető költője és főmunkatársa volt haláláig. **1912-ben végleg szakított Lédával; 1915-ben feleségül vette Boncza Bertát,** egy erdélyi földbirtokos ügyvéd lányát, akit **Csinszkanak nevez.** A háború első éveit főképp a csucsai Boncza-kastélyban töltötték, majd 1917-ben Budapestre költöztek, ahol betegsége fokozatosan súlyosbodott. 1918 végén még elment a Vörösmarty Akadémia ülésére, amelynek elnökévé választották.

Kötetei (zárójelben a tényleges megjelenés évével, amely olykor korábbi, mint a köteten szereplő évszám): *Versek*, Debrecen, (1899); *Még egyszer*, Nagyvárad, (1903). Ezek visszhang nélkül maradtak, mert a költői teljesítmény nem érte el a későbbiek színvonalát. Jellemző, hogy a korai Ady-versek címei, ellentétben a későbbiekkel, még nem három szóból állnak. Ez értelmezhető az ősi magyar hitvilág, a mesei hármasság és/vagy a szentháromság számmisztikájának is. *Új versek* (1906), *Vér és arany* (1907), *Az Illés szekerén* (1908), *Szeretném, ha szeretnének* (1909), *A Minden-Titkok versei* (1910), *A menekülő Élet* (1912), *Margita élni akar* (verses regény; 1912), *A Magunk szerelme* (1913), *Ki látott engem?* (1914), *A halottak élén* (1918), *Az utolsó hajók* (posztumusz, 1923.)

3. Az önmitizálás változatai Ady szerelmi költészetében

A mítosz: (gör. müthosz) ’mese, hitrege, istenek és félisteni hősök tetteiről szóló ősi monda, történet’. A mítosz, az egyes népek mitológiája olyan **világmodell**, amely magyarázatot ad a természet, a természetfölötti és az ember eredetére és a világ működésére. Az egyedi mitológiateremtés a romantikától kezdődően jellemző a művészetekre. Az **önmitizálás** a szerző **egyéni mítoszalkalmazása**, amikor egy meglévő mítoszt vagy mítoszelemet önmagára vonatkoztat. Vagy olyan önálló **mítoszeremtés**, amikor a lírai én a maga által **kitalált**, öntörvényű, mitikus világba emeli önmagát. Ennek alapján két fajtája lehet, amelyek gyakran egymásra is épülhetnek: amikor a szövegben szereplő intertextualitás történelmi személyre vagy ismert mitológiára utal (pl. *Dózsa György unokája, Góg és Magóg fia vagyok..., Vén faun üzenete*). Vagy a

szorosabb értelemben vett önmitizálás, amikor a költő egyéni, általa kitalált mitikus figurákat és helyzeteket teremt (pl. *Az ős Kaján, Jó Csönd-herceg előtt*). Ady költészetében gyakori, hogy a lírai én, az adott vers beszélője más és más szerepbe helyezi magát. Szerelmi költészetében – a Csinszka-versek kivételével – végig jellemző a lírai én abszolutizálása, költői túlzással történő felnagyítása (*Meg akarlak tartani, Mert engem szeretsz, A Hágár oltára, Elbocsátó, szép üzenet*).

Későromantikus én-ábrázolás, önmitizálás, szecessziós halálvágy és szimbolista látásmód, expresszív erejű versbeszéd és a kötetkompozíció jelentéstöbblete jellemzi. A 19. század második felének klasszikus modern stílusirányzatait (impreszszionizmus, szimbolizmus, szecesszió) saját egyéniségére hangolja át. Költői témái, az ezeket megjelenítő motívumok, és az azokból kibomló szimbólumok egymáshoz kapcsolható és összefüggő rendszert alkotnak. **A szimbolizmust mitológiával keresztezi**, így szimbólumai megfoghatóbbak, mit a francia elődöké.

Kötetkompozíció: az Ady-kötetek szerkesztettek, a versek összessége többet és mást is jelent, mint az egyes költemények összege, mert a kötetkompozíciónak, a **szövegek sorrendjének** és **tematikus összefüggésüknek** is szerepe van a jelentéstöbblet kialakításában. Kiemelt a szerepe a **ciklusok címeinek** és sorrendjének, amelyek a kötet témáit adják, így a költő ön maga határozza meg legfontosabb verstípusait, motívumait. Helyzete miatt kitüntetett a jelentősége a kötet- illetve a **ciklusok nyitó- és záróversének**, továbbá a középpontban állóknak. Ezért célszerű egybeolvasni, hogy köteteibe milyen cikluscímek alá szerkesztette be szerelmes verseit. **Új versek** (1906): *Léda asszony zsoldárjai*; **Vér és arany** (1907): *A Léda arany-szobra*; **Az Illés szekerén** (1908): *Léda ajkai között, Halálvirág: a Csók*; **Szeretném, ha szeretnének** (1909): *Két szent vitorlás, A Hágár oltára*; **A Minden-Titkok versei** (1910): *A Szerelmem Titkai*; **A menekülő Élet** (1912): *Asszony és temető, Szomorú ódák valakihez*; **A magunk szerelme** (1913. március): *Imádság csalásért, Ifjú karok kikötőjében, Ki látott engem?* (1914): *Az elveszett családok*; **A halottak élén** (1918): *Vallomás a szerelemről*.

Az **Új versek** (1906) mintának tekinti Baudelaire *A romlás virágai* (1857) című kötetének szerkezetét. Az ajánlás és az első ciklus Lédának szól, címe már önmagában is szokatlan és modern, **profán** (lat. profanus 'fel nem szentelt, világi, nem vallási'), hiszen **szerelmes verseit Léda asszony zsoldárainak** nevezi, noha azok eredeti megszólítottja Isten, tehát Lédát isteni magasságba emeli. Szerelmének megnevezése is görög mitológiai utalás: „lada” > Léda 'nőt' jelent, aki a Földanya mellett a világ első női lényé volt. Zeusz hattyú képében csábította el, és ő szülte a legszebb nőt, Helenét.

Az első ciklus íve *A mi gyermekünkötől*, (aki nem a mienk, hanem másoké) a *Héjánász az avaronig*, vagyis a hiánytól a zaklatott, diszharmonikus, egymást tépő, lelki és testi szenvedélyig, a véres és halálos erotikáig tart, amely teljes ellentéte a szerelem eddigi idilli, harmonikus ábrázolásának. **A szerelem a létharc egyik formája**, modern ábrázolása szakít a hagyományos életérzés bensőségességével. Középpontba az ellentéteket, a küzdelmet, az ének és a másiknak való kiszolgáltatottságot, az érzelmek kettősségét, ambivalenciáját, a „*Gyűlölök és szeretek*” (V. ö.: Catullus: *Odi et amo*, Kr. e. I. század), a vágy és az elvesztés örömet és fájdalmát állítja. Motívumait gyakran szervezi a távolság-közelség, a múlt-jövő, illetve az emlékezés-vágyakozás játéka. Az **önmitizálás eszköze itt a lírai én** költői túlzással történő **felnagyítása**,

amelyben a szerelem már az emberen is túlnövő, mitikus küzdelemmé válik. A véres szerelmi harcnak, a ragadozó madarak allegorikus héja-nászának gesztusai változatosak: hódolásra, könyörgésre, fenyegetésre, átkozódásra, megbánásra is van példa. „Átkozlak, téplek, marlak szilajon, / Átkozz, tépj, marj és sikolts, akarom. / Megöl a csönd, ez a fehér lepel: / Űzz el magadtól, vagy én űzlek el.” (A *fehér csönd*) A ciklus fontos verseinek címei is ezt érzékeltetik: *A könnyek asszonya, Félig csókolt csók, Vad szirttetőn állunk, Tüzes seb vagyok, Csak jönne más.*

Különlegesen önmitizáló a *Vén faun üzenete* című vers, amelyben az **antik mitológia** elemeit vonatkoztatja önmagára és Lédára. „Bús maskarája a világnak, / Apolló, a faun-mezű: / Üzenek néked, Léda. Várlak.” A **lírai én kettős természetű**, aki elsősorban a költészet római istenével, Apollóval (gör. Apollón) azonosítja magát, de faun-mezt visel. Faun (görög megfelelője Pán): a római mitológia kecskelábú, apró szarvú, duhaj és érzéki erdei istensége, aki Dionüszosz, a szőlő, a bor és a mámor istenének kíséretébe tartozott. „Pán-kereső utamba most már, / Mámor-gályák utasa, én, / Itt állok a zord Bizonyosnál.” A vers beszélője tehát önmagát keresi, Faunként Pánt, mert énazonossága bizonytalan: még nincs harmincéves, de vénnek nevezi magát. Ő az, aki egyszerre maskarába bújt Apolló (önirónia) és Dionüszosz követőjeként „mámor-gályák” utasa, akinek lelke zilált, már verset írni sem tud, teste pedig megtorpan a halál zord bizonyossága előtt. Azért van szüksége Lédára, mert tőle várja, hogy felismerve igazi énjét, ő majd Apollóként azonosítja. „Hogy akkor majd reám hajoljál, / Fülembé csókold, mit te tudsz: / »Csúf faunom, Apolló voltál.«” Pán és Faun, vagyis az antik mitológia szatír alakját önarcképként is használja: „Megszépül szatír-arcom, / Megszépül szatír-arcom: / Mosoly lesz az ajkamon, / Mosoly lesz az ajkamon.” (Az *utolsó mosoly*.)

Vér és arany (1907)

A kötet cím a **létharc** tapasztalatát érzékelteti: a modern élet véres és könyörtelen küzdelem, amelynek elődleges célja a pénz, mert azon minden megvehető, szól a fogyasztói társadalom máig ható, igaznak látszó üzenete. A létharc versekhez sorolható az első, harmadik és negyedik ciklus, amelyek a **lírai én mitikus** önmeghatározásai is egyben: *A Halál rokona, Az ős Kaján, Mi urunk: a Pénz*. A modern, profán világ középpontjába új istenségként a Pénz és a Szerelem (a negyedik ciklus: *A Léda arany-szobra*) kerül. A szecesszió esztétizált halál-élménye szól *A Halál rokona* című versből, amely azonban inkább a szomorú hangulatok életigenlése, amelynek fontos összetevője a „tűnő szerelem”: a hervadó nő vágyódása és a csalódás: „Én a Halál rokona vagyok, / Szeretem a tűnő szerelmet, / Szeretem megcsókolni azt, / Aki elmegy.”

Az ős Kaján az életmű egyik legösszetettebb darabja, amelyben a lírai én magát saját mitológiáján keresztül ábrázolja és érti meg. A vers több ilyen utalást is tartalmaz, amelyből a **költő egyéni mitológiát** teremt. A cím összetett, többjelentésű mitologikus szimbólum. A kaján a bibliai Káin, az első testvérgyilkos nevéből vált negatív jelentésűvé. Kárörvendő, csúfondáros, gonosz, rosszindulatú személy, aki örömmel vigyorog, nevet más veszteségein. Adynál az egyik leggyakoribb gesztus a gúnyos kacagás. A vers egésze az ős Kaján jellemzése, ő a megszólított, akihez a lírai én idézőjelbe tett vallomásaiban beszél (7., 9-15. versszak). Az „ős Kaján **„Korhely Apolló”**, tehát ellentétes minőségeket egyesít magában: **dionüszoszi és apollói**

egyszerre, vagyis a bor és a józanság, a féktelenség és a mértékletesség híve is. Személye a **költészet mitikus**, ősi eredetéhez kapcsolódik, aki a magyar népmesékből ismert táltosparipán érkezik a lovagi tornaként vizionált harci küzdelemre, amely a valóságos téren és időn kívül, a mitikus időben zajlik: egyszerre történik a múltban, a jelenben és a jövőben is. A duhaj ivóverseny helyszíne is ambivalens, kétértékű: keresztény és profán, amit az oximoron is érzékeltet: „Robogva jár, kel, fut az Élet / Énekes, véres és boros, / *Szent korcsma-ablakunk* alatt.” A lírai én és az „ős Kaján” között nem jön létre párbeszéd, csak az életre-halálra menő birkózást látjuk, és kétségbeesett gyónását halljuk. Ebben profán módon az ősének tekintett Kajántól – aki „cimbórám, / Apám, császárom, istenem” – kéri bűneinek bocsánatát. Vallomásaiban Ady a nemzeti és az egyetemes létet értelmezi. «Mit ér az ember, ha magyar?» «Nincs semmi már, csak: a Bizony, / Az ős Bizony, a biztos romlás.» A vers létösszegző, minden fontos motívuma szerepel itt: költészet, vér, élet, halál, Isten, bor, pénz, szerelem, Kelet, Nyugat, magyarság. „Sok volt a bűn, az éj, a vágy, / Apám, sok volt a szerelem.» // »Uram, van egy anyám: szent asszony. / Van egy Lédám: áldott legyen.”

Másik értelmezés szerint a költemény – hasonlóan *A Duna vallomásához* –, önarcképversként, a lírai én, a részeges, korhely, duhaj zseni belső monológjaként is olvasható. A dráma a megosztott énen belül zajlik, amelyben a dionüszoszi és az apollói rész a végtelenné táguló létharcban felemészti magát: eszméletlenül issza magát és/vagy belehal a küzdelembe.

A kötet ötödik ciklusa: **A Léda arany-szobra**, amelyben a szerelem, az arany és a létharc motívuma a halállal is összekapcsolódik: szerelmüket tragikusan szépnek és félelmetesnek ábrázolja, amit a verscímek is érzékeltetnek. *Kereszttel hagylak itt, Örök harc és nász, Add nekem a szemeidet, Lédával a bálban, Jöjj, Léda, megölellek, Nem mehetek hozzád, Egyedül a tengerrel.* „Hús-tested akármerre menne, / Arany tested értem lihegne / Mindig, örökig.” (*A Léda arany-szobra*)

Az **Illés szekerén** (1908) kötetben két ciklust is kap a szerelem, de csak az egyik szól Lédáról (*Léda ajkai között*); a fő motívum a szerelem mellett már itt is a halál. Az ő násznagyuk a középkori **haláltáncok műfajából előlépő mitizált kaszás** alakja, aki levágja a régi mátkapárt. Ha már eddig nem jutottak el a házasságig, az már csak halálukban lesz lehetséges. „Lagzink előtt a Násznagyunk jön / Rigmusos, órjas harc-csa-szájjal / S egy fölöpántlikázott kaszával. (...) S egy koporsóban kéken-sárgán / Ott fekszünk mi egymással telve, / Végre, örökre egybekelve.” (*A mi násznagyunk*) A másik ciklusnak már nem is Léda, hanem más nők a megszólítottjai (*Halálvirág: a Csók*).

Szeretném, ha szeretnének (1909)

A Hágár oltára cikluscímadó vers összegezi a minden nő szerelmét éneklő költeményeket. Hágár Sárának, Ábrahám feleségének, egyiptomi szolgálója volt, nevének jelentése: 'az egyiptomi'. A biblikus utalás (1Móz 16) azonban itt is profán: „Csak azt tudom, hogy Asszony az oltár / S asszony nélkül meghalok.” A lírai én költői túlzással magát istenivé növeszti. „Mikor én csókolok. Nem a némbert, / Én magamat csókolom.” Léda iránti szerelmének múlásáról árulkodik, hogy 1910-től már nincs külön ciklusuk a hozzá írt verseknek. Kapcsolatukban sok volt a kölcsönös féltékenykedés és veszekedés, az eltávolodás és a kibékülés, ami végül sok szenvedés után végső szakításukhoz vezetett.

A menekülő Élet (1912)

Asszony és temető ciklusában szerepelnek a búcsút előkészítő versek: *Szívedet Isten segítse, Eldönti a Sors, Áldásadás a vonaton*. 1912. május 16-án jelent meg a *Nyugatban az Elbocsátó, szép üzenet*, ami **A magunk szerelme** (1913) című kötet *Imádság csalásért* ciklusában szerepel. A kötet cím Ady szerelmi költészetének legfontosabb gesztusát emeli ki. Saját, mitikussá növelt Énjét vetítette ki a szeretett nőre, és lényegében mindig csak önmagát imádta. „Kérem a Sorsot, sorsod kérje meg, / Csillag-sorsomba ne véljen fonódni / S mindegy, mi nyel el, ár avagy salak:/ Általam vagy, mert meg én láttalak / S régen nem vagy, mert már régen nem látlak.” „Akárhogy hangzik is, ennek a megtagadásnak a súlyossága adja a mértékét, mekkora nagy volt egykor ez a szerelem s mekkora értéket jelentett Adynak.” – írta Schöpflin Aladár. Ady és Léda szerelmének igazi és méltó értékelése és lezárása nem az indulatok óráiban fogalmazott *Elbocsátó, szép üzenet*, hanem az egy hónappal korábbi *Valaki útravált belőlünk*. A vers képei a magányt, az elhagyatottságot, a hiányt sugallják. „Mint elárvult pipere-asztal, / Mint falnak fordított tükör, / Olyan a lelkünk, kér, marasztal / Valakit, ki már nincs velünk, / Ki után ájult búval nézünk. / Egy régi, kényes, édes dámát, / Kegyetlen szépet siratunk, / Bennünk sarjadtat: asszonyrészünk.”

Ki látott engem? (1914)

Az elveszett családok ciklusában szerepel a *Kis női csukák* című vers, ami a Léda és Csinszka közötti korszak mottója is lehetne. Megfogalmazódik a hiányérzet, a család és az otthon utáni vágy, de az is, hogy erre egyre kevesebb az esély. „Most itt állok akaratlan, dermedtje / Ezer, hazug, játékos mátkaságnak, / Futó csillagok fényüket rám-szórták, / Elkábitottak olcsó mandragórák / S az Élet helyett nem jöttek csak órák.” (*Élet helyett órák*) (A mandragóra: gör.-lat. 'a burgonyafélékhez tartozó kétágú gyökerű, ember alakú, mediterrán növény, amely az ókor óta szerelmi varázslások eszköze).

A halottak élén (1918)

Vallomás a szerelemről: a Csinszka-versek ciklusa (*Óh, fajtám vére, Vallomás a szerelemről, Őrizem a szemed, Beteg szívemet hallgatod, De ha mégis*), amely hangnemében és értékrendjében eltér az előzőektől, hiszen ez szerelem, ez a házasság ajándék és menedék Ady számára a háború és a közeledő halál előtt. A felnagyított, önző és küzdő én helyére itt a köszönet, a letisztult meghittség, a szerelmi érzés bensőséges melege és az élettől való búcsúzás kerül. „Nézz, Drágám, rám szeretve, / Téged találtalak menekedve / S ha van még kedv ez aljas világban: / Te vagy a szívem kedve.” (*Nézz, drágám, kincseimre*)

 Gyakorlófeladatok

1.

Mutassa be az önmitizálás változatait Ady Endre szerelmi költészetében! Válaszában értelmezze és használja fel Balázs Béla megállapításait is!

„Ady Endre az, aki ma is olyan naivan [itteni jelentése: eredetien] látott mítoszt, mint akár a hajdani görögök. Metaforáinak magvaiból hatalmas és félelmes mítoszok nőttek az átmenet minden fokozatával, elmosván minden metafora és mítosz közt vonható határt. A legnagyobb művész a legérzékibben elevenítő, ezért démonikusan [gör. isteni, természetfölötti módon] személyes lényé lesz víziójában [látomásában] az, amit más csak általában eleven realitásnak érezne. (...) Ady Endre mítoszai lélekmítoszok. Egy modern ember legdifferenciáltabb [itt: legösszetettebb] lelki élete valamely ős barbár sámán szemével nézve. Így lesz pántlikás kaszájú násznagy a Halál vagy démonikus paripa a koporsó. Mitikus lény a száz formában szereplő nagybetűs «Élet» is. A «Nagy Úr» az «Ős Kaján» és a «Csönd herceg» hatalmas démonok. Ady démonai a lelkében tanyáznak, és ott intézik sorsát.”

(Balázs Béla: Ady Endre mitológiája, Huszadik Század, 1919. 104-107., részletek)

2.

Hasonlítsa össze a Léda és Csinszka szerelem verseit a lírai én gesztusainak és önmitizálásának szempontjából! Válaszában értelmezze és használja fel Balázs Béla esszéjének részleteit is!

„Szerelmi mitológiájáról külön könyvet kellene írni. Az asszonyok, ha mindjárt Léda vagy Csinszka is, csak kutak, melyekből minden mulandó emberi asszonyszemélyen túlról csapnak fel a szerelemnek, csóknak, kéjnek és kinnak örök ős démonai [segítő vagy ártó isteni erők]. Adynak velük van dolga, nem az asszonyokkal. (...) Mitológiája nem egységes és nincsen holmi tételes vallásjellege, mert minden percében újra éli.

A szimbólum csak hordozója, kifejezője a belesűrűsödött hangulatnak, nincsen magában-léte, naiv realitása. Nem mítosz. A szimbólum ezért olyan gyakori és adekvát [megfelelő] kifejező eszköze az impresszionizmusnak. De a mitikus világszemlélet éppen ellenkezője az impresszionisztikusnak. Mert mitikusan látni annyi, mint a belső vagy külső dolgokat tőlünk, hangulatunktól, sőt létünkötől is független valóságoknak, démonikus örök hatalmakkal látni, melyek, ha bennünk élnek is, nemcsak általunk mint suhanó impressziók élnek, hanem valóban léteznek és nálunk létezőbbek. És Adyra ez a látásmód jellemző elsősorban. Ő érzéseit, nem alkalmilag benne keletkezett mulandó hangulatoknak, hanem kívülről és fölötté dülő örök hatalmakkal éli [érzékel], melyek őt

elragadják. Nem az érzés van benne, hanem ő az érzésben. Nem produkálja, hanem elszenvedi őket. Ady a mitikus passzivitás költője: örök elementumok [az őselemek: föld, víz, levegő, ég] sodrában hánykódó lélek. Ő nem hordja, tartalmazza állandó lélekben a mulandó érzéseket, hanem fordítva éli: mint törékeny és mulandó lencse fókuszában találkoznak benne az «örök sorsok folyói» végtelen és örök útú sugarai az érzéseknek, melyeket egy percnyi életre lelke összefogott.”

(Balázs Béla: *Ady Endre mitológiája, Huszadik Század, 1919. 104-107., részletek*)

2. tétel

Tematikus, szerkezeti és formai változatosság Arany János balladaköltészetében

1. A szerző jelentősége, irodalomtörténeti helye

Azon kevesek egyike, aki életében megérte, hogy iskolai olvasmány lett. A *Toldit* először 1856-ban tanították a késmárki líceumban, 1879 óta kötelező tananyag. A kortársak az epikus Aranyt értékelték elsősorban.

Ady már inkább a lírikust látta benne. Babits tétele: „Petőfi nyárspolgár a zseni álarcában. Arany zseni a nyárspolgár álarcában.”

Kosztolányi Arany epikájában demokratikus társadalomképét értékeli, lírájában pedig írói bátorságát. Ez alatt nem politikai bátorságot ért, hanem azt az individuális bátorságot, hogy az író őszintén képes szembenézni élethelyzetével.

Szerb Antal azt írja róla, hogy a „legmagyarabb magyar költő”, de ez nem egyértelmű elismerés, mert hiányosságának tartja, hogy az urbánus, polgári kultúra nem érintette meg.

A marxista és kommunista Lukács György szerint a Petőfiben megtestesült „népi forradalmi erő” nagy hatást gyakorolt Arany epikájára. Toldi csak az epikai hitelesség miatt nem válhatott egyértelműen a felemelkedő parasztság képviselőjévé. Petőfi halálával azonban elveszítette a *Toldi* világképét meghatározó forradalmi erőt, és a formaművészet lesz magányos pályájának a meghatározója. Így Arany életműve nem válhatott a Petőfi, Ady, József Attila által képviselt „haladó hagyomány” részévé.

Az 1960-as években éppen e politikailag motivált kánon ellenében kerül előtérbe Arany apolitikus költőisége. Németh G. Béla, majd tanítványai az életmű legfontosabb részének a nagykőrösi korszak líráját tekintették, egyenesen Baudelaire költészetéhez hasonlítva azt.

Évszázados vitája az Arany Jánosról szóló tanulmányoknak, hogy az életműben melyik műnem az elsődleges; a líra vagy az epika. Ez összefüggésben van az életmű korszerűségével kapcsolatos vitákkal, hiszen a verses epika a XIX. század második felében a nyugati irodalmakban már nem számít korszerű műfajnak. Szörényi László Arany munkásságát fordulópontként értékeli a magyar költészet történetében, amely összegzője minden réginek és ihletője, eszköztára minden modernnek.

1. tétel A kommunikáció célját és funkcióját kifejező nyelvi eszközök

1. A kommunikáció

A szó latin *communicatio* főnévből származik, amelynek eredeti jelentése: közzététel, teljesítés, megadás, megbeszélés.

A kommunikáció átfogó jelentésében bármilyen információ átadását jelenti. Kutatása, a kommunikációelmélet a XX. században nagyon fontos tudománnyá vált, amely több más tudománnyal, tudományággal függ össze (interdiszciplináris): pl. szemiotika, szociológia, informatika, kibernetika, biológia stb.

A kommunikáció eszköze egy jelekből és azok összekapcsolásának szabályaiból álló jelrendszer. Az emberi kommunikáció leggyakoribb eszköze a nyelv.

A nyelvi jelekre együttesen jellemző, hogy a jelölt jelenléte nélkül is képes azt felidézni (leválasztottság), a jelállomány elemeinek jelentése folyamatosan változik, illetve új elemekkel bővül (nyitottság), véges számú elemből végtelen számú üzenet hozható létre (kettős mintázat), és a nyelv képes új szimbólumok és üzenetek kibocsátására (hagyományozás).

A nyelvi közlést tudatos vagy nem tudatos nem nyelvi (nonverbális) jelek egészítik ki vagy minősítik. Ezek lehetnek ösztönösek, tanultak, és alapulhatnak utánpótláson. Több közülük kulturálisan meghatározott. Összefoglalóan metakommunikációnak is nevezik.

A kommunikáció akkor sikeres, ha megvalósul az információ áramlása: az üzenet eljut a címzethez, aki megérti azt. Kétirányú kommunikáció esetében a címzett válaszolhat is a feladó üzenetére, vagyis a küldő és a befogadó szerepe felcserélődik.

2. A kommunikáció folyamata

A kommunikáció folyamatának leírásában a **legismertebb Roman Jakobson, orosz származású amerikai nyelvész modellje (nyelvi modell)**, amelyet 1958-ban dolgozott ki.

A kommunikációs folyamat létrejöttében és működése során az alábbi tényezők játszanak szerepet:

A **feladó**: az üzenet küldője, kódolója, a beszélő; szépirodalmi művekben a történetmondó, az elbeszélő, a narrátor, a megszólaló szereplő(k), a lírai én.

A **címzett**: az üzenet befogadója, dekódolója; szépirodalmi művekben a megszólított, akihez szól az üzenet; ez lehet fiktív személy vagy elvont fogalom, és/vagy a mindenkor olvasó, hallgató. Ha a kommunikáció sikeres, akkor a címzett megérti az üzenetet, és ha módja van, akkor válaszol, így ő válik feladóvá a kölcsönös, együttműködő (interaktív) kommunikációs folyamatban. (pl. telefon, chat, SMS)

A **beszédhelyzet**: a konkrét szövegekörnyezet külső körülménye (a szituáció) és belső környezete (a kontextusa), vagyis a többi szöveg, ami az adott szöveg körül van (pl. egy újságdoldalon), amelyben az információcseré történik. Szépirodalmi művekben ilyen a vershelyzet és az elbeszélői nézőpont: az a pozíció, amelyikbe a megszólaló költő/író önmagát helyezi. A sikeres kommunikáció feltételei: a közös nyelv,

azonos kódhasználat, hasonló stílus és nyelvi magatartás. Megkönnyíti a kommunikációt a közös elő- és valóságismeret, a közös tudáskeret.

A **csatorna**: a közvetítő közeg, a kapcsolat (a kontaktus) eszköze, amelyen az üzenet halad. (Pl.: telefon – hallható; papír alapú vagy elektronikus levél: tinta vagy nyomdafesték a papíron és/vagy impulzusok a képernyőn – látható; a személyes beszélgetés – hallható és látható is) A kapcsolatot meghatározza a csatorna és a résztvevők állapota, lélektani helyzete. A zaj: a folyamatot megzavaró, az üzenetet torzító, eljutását gátló tényező.

A **kód**: a nyelvi és a nem nyelvi jelek (pl. metanyelvi elemek: gesztusok, mimika; írásban: elrendezés, margó stb.) és a szabályok összessége. Ilyenek az összes természetes nyelv szavai és nyelvtani szabályai (magyar, angol, német stb.); a mesterséges nyelvek jelei és szabályai (pl. a programozási nyelvek, a titkosírások, a jelnyelv, régebben a morze abc hosszú és rövid sípjelei). Segítségével az üzenet (írásban, szóban és/vagy nem verbálisan) a résztvevők között a csatornán továbbítható és visszaalakítható.

Az **üzenet**: a tartalom, a jelentés, a kódolt információ. Szépirodalom esetében a szövegvilág által létrehozott lehetséges világ, amely a valóságos világot modellezi.

A **zaj**: a kommunikációt gátló tényezők, zavaró körülmények, interferáló, egyéb kommunikációs folyamatok összessége.

A kommunikációs folyamat ezek alapján akkor jön létre, ha a feladó valamilyen beszédhelyzetben üzenetet közvetít a címzettnek a kód segítségével a csatornán keresztül.

A jakobsoni modell a kommunikációs tényezőkhöz kommunikációs funkciókat, illetve célokat rendel. Egy kommunikációs folyamatban legtöbbször egyidejűleg több funkció és cél érvényesül.

- A **referenciális** (utaló-leíró) funkció a kontextusra irányul, a megismeréssel kapcsolatos, számos üzenetben ez az uralkodó, mivel a kommunikáció célja a tájékoztatás, az ismeretátadás.
- Az **emotív** vagy **expresszív** (kifejező) funkció a feladóra, illetve az üzenet tárgyára utal. Célja kifejezni a feladónak az érzelmeit azzal kapcsolatosan, amiről beszél.
- A **konatív** (felhívó) funkció a címzetre irányul, célja felhívás, felszólítás, parancs.
- A **fatikus** (kapcsolatfenntartó) funkció a kontaktusra irányul, célja a kommunikáció létrehozása, fenntartása, lezárása, a csatorna működésének ellenőrzése.
- A **metanyelvi** vagy **magyarázó** funkció feladata a kód ellenőrzése, annak ellenőrzése, hogy a felek értik-e egymást, az üzenet érthető-e.
- A **poétikai** funkció magára a közleményre, az üzenetre irányul, annak megformált-ságára.
- Újabb a kiegészítő funkciók között megemlítik az **identitásjelző funkciót**, mivel a kommunikációs folyamatban saját személyiségünk is megjelenik.

A múlt század utolsó harmadában a figyelem a nyelvi rendszerről egyre inkább a nyelvhasználatra (pragmatika) irányult. Ezek a kutatások új kommunikációs-moddellek megalkotásához vezettek. Ezek közül az egyik legismertebb a **cselekvés-vagy viselkedésközpontú** modell.

Ez abból indul ki, hogy a kommunikáció során ingerek hatnak ránk, amelyek válaszokat váltanak ki. Ezek nemcsak nyelvi, illetve metanyelvi közlések, hanem cselekvések, viselkedésformák is. A cselekvés hiánya, a passzivitás is reakció. Akkor is kommunikálunk, ha nem kommunikálunk.

A nyelvi kommunikáció ennek a viselkedésnek egyik részeleme, és további meghatározó összetevői az együttműködés, az erőfeszítés, az empátia, az etika és az esztétika.

A nyelvhasználatnak nemcsak a gondolatközlés a célja, hanem pl. a megismerés (kognitív funkció), a hatáskeltés, az elvárásoknak való megfelelés stb.

3. A kommunikációs funkciókat és célokat kifejező nyelvi eszközök

A referenciális funkció legfontosabb célja az ismeretátadás és a tájékoztatás. Ezt leggyakrabban **tagolt, bővített és összetett mondatokkal** valósítjuk meg, amelyek gyakorisága és aránya a kontextustól függ.

A kifejező és a felhívó funkció fontos nyelvi eszközei a **mondatszók**, amelyek gyakran tagolatlan mondatként jelennek meg a kommunikációban. A mondatszók, a módosítószók, a hangutánzó és a hangulatfestő szavak erős érzelmi töltésükkel alkalmasak a beszélő érzelmeinek, a témához fűződő szubjektív viszonyának a kifejezésére és a hallgató befolyásolására is.

A kifejező és a felhívó funkciót hordozó szövegekben gyakoribbak a **tagolatlan mondatok**, illetve az úgynevezett **minimális mondatok**. A kapcsolattartást is rövidebb, gyakran tagolatlan mondatokkal valósítjuk meg.

Egy konkrét kommunikációs folyamat funkciói és céljai a beszélő szándékából következnek. A beszélő szándéka alapján mondataink lehetnek **kijelentők, kérdők, felkiáltók, felszólítók** és **óhajtók**.

A tájékoztatás nyelvi eszközei elsősorban a kijelentő mondatok, de a kérdő mondatok is hordoznak referenciális funkciót (ahogyan kifejező és felhívó funkciót is).

A felkiáltó mondatok leggyakrabban az érzelmek kifejezésének, a felszólító és az óhajtó mondatok pedig – az érzelemkifejezés mellett – a felhívó funkció nyelvi eszközei.

A kapcsolattartás célját szolgáló mondatszók (interakciós mondatszók) a kapcsolatteremtés, a kapcsolattartás és a kapcsolatzárás legfontosabb nyelvi eszközei.

Az esztétikai funkció elsősorban a műalkotásokban van jelen, de más helyzetekben is szerepet kap, ha nem kizárólag az üzenet tartalma, hanem formája is fontos. Az esztétikai funkció hordozói lehetnek: a nyelv hangjainak akusztikai tulajdonságain alapuló **hangszimbolika**, a **hangutánzó és a hangulatfestő szavak**, a **szóképek**, a mondatok és a szöveg sajátos elrendezése (az **alakzatok**).

4. A kommunikációs célok és a szövegtípusok összefüggései

A személyes kommunikáció leggyakrabban magánéleti szövegtípusokban (pl. vicc, blogbejegyzés, telefonbeszélgetés stb.) valósul meg. Ezek jellegzetesen spontán és dialogikus szövegek.

A nyilvánosságnak szóló kommunikáció szövegtípusai a közéleti szövegtípusok (pl. publicisztikai szövegek, nyílt levelek, politikai beszédek stb.).

A hivatalos szövegtípus gyakran ugyancsak ismeretlen, de szűkebb címzetti körhöz szól (pl. kérvény, önéletrajz, pályázat stb.).

A tudományos szövegtípusokat témájuk, szigorú szerkezetük, felépítésük különbözteti meg a közéleti és a hivatalos szövegtípusoktól.

A szépirodalmi szövegtípus leggyakrabban írott és tervezett szövegeket foglal magába. Sajátos feladó-címzett viszony jellemzi.

5. A meghatározó közlésmódok és a kommunikációs funkció összefüggése

Párbeszéd (latin: dialógus, görög eredetű: dia+logosz 'két beszéd'): olyan közlésmód, amely megvalósíthatja a kommunikáció összes fő funkcióját: lehet önkifejező, érzelmeket közlő, valamire felhívó, felszólító, a valóságra vonatkozó, arról tájékoztató. Továbbá megvalósíthatja a kommunikáció mellékfunkcióit is: a párbeszéd irányulhat a kapcsolat felvételére, tartására vagy lezárására, vonatkozhat a nyelvre, és lehet szépirodalmi szöveg részeként poétikai, esztétikai szerepe is (pl. drámában, regényben, novellában).

Történetmondás, elbeszélés: olyan közlésmód, amelynek kommunikációs funkciója a valóságra irányul (referenciális), célja a közlés, a tájékoztatás, a valóságábrázolás. Láttatja és bemutatja a helyszínt, a szereplőket, a környezetet. Gyakori publicisztikai műfajai: riport, tárcsa, tárcanovella. A szépirodalomban: novella, elbeszélés, kisregény, regény, esszé. Ebben az esetben már esztétikai, poétikai funkció is kapcsolódik a történetmondáshoz, amely akkor hatásos, ha az elbeszélés fordulatos, élményszerű, szemléletes, ezért gyakran tartalmaz párbeszédes, leíró és érvelő részeket is.

Leírás: A leírás tájékoztat, ábrázol, bemutat; a szerkezete lehet térbeli (közelítő, távolodó, körkörös), láncszerű vagy mozaikos; stílusrétegét a kommunikáció színtere határozza meg (tudományos, publicisztikai, szépirodalmi stb.).

Érvelés: Az érvelés célja a meggyőzés. Meghatározott logikai rendre épül, általában lineáris szerkezetű, állításokat igazol vagy cáfol, az érvelés különböző fajtáit használja.

Köszönés és a megszólításformák: olyan közlésmód-fajták, amelyeknek kommunikációs funkciója a kapcsolatfelvétel, amit befolyásolhat az összes kommunikációs tényező: a feladó, a megszólított, a szituáció, a kontextus, a csatorna, a kód és az üzenet. Meghatározza a köszönést és a megszólítást, hogy ki, kinek (pl. férfi, nő, felnőtt, kisgyerek, nagydiák), hol, mikor, milyen csatornán és nyelven, miért köszön vagy szólít meg valakit. Udvarias, magázó formájú köszönési fajták felnőttek között: Jó napot kívánok! Üdvözetem! Tiszteletem! Régen: Van szerencsém! Alázatos) szolgálja! Isten hozta! Adjon Isten jó napot! (Nem elég, mert udvariatlan a rövidített: Jó napot!), Férfi hölgynek: Kezét csókolom! Tegező formák ismerősök között: Szervusz! Alakváltozatai: szerbusz, szevasz, szia, szió, szíóka. A latin servus ('szolga, rabszolga') megfelelője, a régi latin servus humillimus domini, azaz 'alázatos szolgálja (vagyok) az úrnak' köszöntés első szava. A könnyed nyelvhasználatban és a diáknyelvben sokféle köszönés él, és állandóan változik a nyelvi divattal: pl. cső, csőváz, csá, csáo, csá

csumi csá. A kapcsolat zárása, az elköszönés is fontos: Viszontlátásra! Régen: Isten áldja! Az e-mailekben is mindig kell megszólítást (pl. Tisztelt Tanárnő! Kedves Tanár Úr!) és záró formulát írni (pl. Tisztelettel és üdvözlettel! XY) A kapcsolat felvételén és lezárásán túl annak tartására, továbbá magára a csatornára is irányulhat a közlés, ezt összefoglalóan fatikus funkciónak nevezzük. (pl. Jól hallasz? Lemerülök!)

Gyakorlófeladatok

1.

Értelmezze a kommunikációs tényezők és funkciójuk összefüggéseit az alábbi párbeszédben! Milyen nyelvi eszközök juttatják kifejezésre az egyes funkciókat?

- *Jaj, de örülök! Örülök, hogy felhívtál! Jól hallasz?*
- *Jól!*
- *Te is örülj! Az öröm nagyon szép.*
- *Szerinted mit jelent, hogy örül valaki?*
- *Például, hogy boldog és reménnyel teli. Ahogy Vörösmarty Mihály mondja: „Öröm- s reménytől reszketett a lég”.*

2.

A kommunikáció mely funkciói dominálnak a következő szövegekben? Hogyan határozzák meg ezek a funkciók a szövegek nyelvi jellemzőit?

„Súlyos betegség után kedden este elhunyt Grendel Lajos (Léva, 1948. április 6 – Pozsony, 2018. december 18.) Kossuth-díjas író, a szlovákiai magyar irodalom egyik legjelentősebb képviselője. Grendel idén áprilisban ünnepelte 70. születésnapját.” (Forrás: ujszo.com)

Tisztelt Partnerünk!

Folyószámlánkat felülvizsgálva megállapítottuk, hogy – többszöri kérésünk ellenére – az alábbi tételek kiegyenlítésére a mai napig nem került sor.

Felszólítjuk, hogy ezen fizetési felszólítás kézhezvételétől számított 15 napon belül részemre fizesse meg a következő összegeket:...

Fontos! Saját érdekében gondosan olvassa el ezt a figyelmeztetést!

Ha e fizetési felszólítás kézhezvételétől számított 15 napon belül a jelen fizetési felszólítás szerinti követelést nem egyenlíti ki, felszámolási eljárás kezdeményezhető.

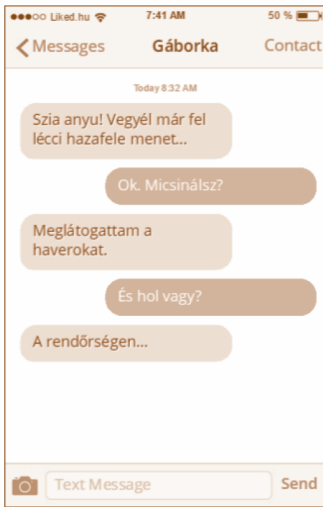
Kelt,

Cég megnevezése Aláírás

(Forrás: <https://www.vallalkozas-okosan.hu>)

„Kossuth Lajos azt üzente,
Elfogyott a regimentje.
Ha még egyszer azt üzeni,
Mindnyájunknak el kell menni.
Éljen a magyar szabadság!
Éljen a haza!” (Toborzó dal az 1848/1849-es forradalom idejéből)

(Forrás: liked.hu)

„Oh természet, oh dicső természet!
Mely nyelv merne versenyezni véled?
Mily nagy vagy te! mentül inkább hallgatsz,
Annál többet, annál szebbet mondasz.” (Petőfi Sándor: A Tisza)

2. tétel

A sikeres nyelvhasználat gyakorlata: beszédaktusok, együttműködési elvek, udvariassági formák

1. A pragmatika

Azt vizsgálja, hogyan használjuk a nyelvet konkrét kommunikációs szituációkban. A nyelv a gyakorlati (pragmatikus) használatban jelenik meg, válik valósággá. A nyelvhasználat során létrehozott szövegek megalkotásában és megértésében nyelvi és nyelven kívüli tényezők egyaránt szerepet kapnak. A szöveg értelme nyelvtani, jelentésbeli és pragmatikai elemekből áll össze. A beszéddel valójában mindig cselekszünk: minden beszéd vagy írás és azok megértése önmagában cselekvés.

A nyelv és a beszéd

A nyelv és a beszéd megkülönböztetése Ferdinand Saussure francia nyelvész elméletének az alapja. A nyelv jelrendszer és grammatikai rendszer. Potenciálisan minden agyban létezik. A **nyelv** nem egyéni, hanem **társadalmi** jelenség, mert a maga